

МОВНА СИТУАЦІЯ УКРАЇНИ КІНЦЯ XVI СТОЛІТТЯ У ДЗЕРКАЛІ ТЕКСТІВ КНЯЗЯ АНДРІЯ КУРБСЬКОГО

Мовна ситуація України кінця XVI ст. є доволі складною для вивчення, і складність ця зумовлена, головним чином, станом джерельної бази. Саме тому не варто відкидати тут можливості, що їх об'єднують джерела незвичні, бідні або екзотичні, до яких у випадку більшого багатства матеріалу в істориків мови, можливо, й руки би не дійшли. До таких екзотичних джерел можна віднести написані на Волині твори князя Андрія Курбського, уважне прочитання котрих, як це ми маємо намір довести в пропонованій розвідці, відкриває цікаві соціо- та етнолінгвістичні перспективи вивчення української мови напередодні "Першого відродження" (М.С.Грушевський).

Князь Андрій Курбський був першим в історії Московської Русі політичним емігрантом і першим російським воєначальником, що повернув зброю проти "неправедного" царя. Тому й став він улюбленим лібєралів та дисидентів, проте неприйнятною, м'яко кажучи, постанню для російських патріотів-"державників" усіх часів і всіх політичних орієнтацій – від монархістів і до комуністів. Російські історики теж розглядають постать князя Андрія Курбського крізь призму його листування з Іваном Грозним, до того у залежності від конкретної політичної кон'юнктури – то як державного злочинця, зрадника (петербурзький історик Р.Г.Скринників намагався навіть довести, що перед втечею на Захід князь був найманим шпигуном великого гетьмана Литовського), то мало як не світлого предтечу О.Герцена чи О.Солженіцина. Ми не станемо зараз вирішувати питання, мав чи ні право князь Андрій Курбський на "виїзд" у сусідню державу, хоч можна було б зазначити, що в російських істориків ніколи не виникали сумніви стосовно етичності подібного, здійсненого за тією ж нормою феодального права, "виїзду" півстоліттям раніше князів Глинських, родичів царя Івана IV, але у зворотньому напрямку – до Московії. Історик не повинен брати на себе функції судді, бо має, як писав Спіноза, "не плакати або сміятися, а розуміти". В останні десятиріччя

у російській науковій літературі на перший план помітно виходять письменницька та взагалі культурна діяльність князя Андрія. Але коли про таку його активність в Московській Русі мало що відомо¹, то втручання його (і вельми активне) до релігійного і культурного життя Речі Посполитої 70-х – початку 80-х років XVI ст. відбилосся в багатьох історичних джерелах, що вимагають уваги не лише російських, а й українських дослідників.

Проте й зібрані вже матеріали свідчать, що ні участь у війнах, що їх вела Річ Посполита, ні збройні сутички із сусідами, ні майнові турботи, ні родинні клопоти – ніщо не завадило князеві Андрію саме в Україні створити більшу частину своїх текстів, що дійшли до нас, і це якраз ті твори, які прославили його ім'я як письменника. Він звідси відправляє уїдливі послання до царя Івана IV, створює пристрасну публіцистичну "Історію про великого князя Московського", в неможливо вже віці вивчає латинську мову, висуває – і частково виконує – цілу програму перекладів богословської літератури, зав'язує листування майже з усіма помітними діячами православної української та білоруської культури того часу – від всевладного князя Костянтина Острозького до львівського міщанина Санька Сідляра.

Не можна сказати, щоб ця колоритна постать не привертала уваги істориків української літературної мови, але доведеться визнати, що його вплив на розвиток української мови отримував оцінку лише негативну. Так, І.І.Огієнко згадав про нього у своїй "Історії української літературної мови" (1949), обговорюючи питання, чому, з одного боку, на його думку, вже в XVI ст. "українська літературна мова, оповившись свіжими народними силами, стала мовою Святого Письма, богословської літератури і взагалі науки", а з іншого боку, "в нас ані один старий переклад Святого Письма, – а було їх рясно! – видрукований не був, а це сильно затримало розвій літературної мови в мащеньській, але першим винуватцем І.І.Огієнко вважає князя Андрія Курбського, що "мав сильний консервативний вплив на нашу українську шляхту, особливо на князя Костянтина Острозького (1526-1608). Ось цей кн. А.Курбський публічно виступав проти вживання живої мови в Св. Письмі"². Принагідно зауважимо, що право на "вживання живої мови в Св. Письмі" належало все ж таки його творцям, а йдеть-

ся про мову перекладів. Перша ж із зацитованих фраз або надзвичайно спрощує, або зовсім викривлює мовну ситуацію в Україні XVI ст. Що ж до змісту всього фрагмента, то виникає враження, начебто вже тоді "розвій літературної мови в масах" міг би бути більшим, коли б не оті російські емігранти та не помилка "головного нашого письменника" Івана Вишенського.

Набагато об'єктивніший відбиток реального стану речей знаходимо в О.І.Соболевського. Видатний російський мовознавець в 1885-1888 рр. працював професором Київського університету св. Володимира. Можливо, цією обставиною пояснюється значне місце, приділене ним українським пам'яткам у фундаментальній "Історії руської літературної мови" (1889), надрукованій лише 1980 року. Докладні спостереження над текстами "південноруських творів і перекладів кінця XVI ст." вчений підсумовує таким чином: "Ми бачимо в одночасному використанні три літературні мови – слов'янську, західноруську ділову й польську. Перша використовується південноруськими діячами в особливо урочистих випадках. <...> Західноруська мова з'являється там, де автор або перекладач розраховує на ширше розповсюдження свого твору між православними руськими і, звідти, має на увазі не Південну Русь тільки, але й Західну. Польська мова з'являється, коли йдеться не лише про руську, але й про польську публіку, коли автор бажає знайти ширше коло читачів". О.І.Соболевський вважає, що "жива мова Південної Русі не має в Південній Русі кінця XVI ст. літературного використання". Письменники ("вчені люди") "тільки випадково, ненавмисно пускають до своїх творів малоруські риси". Проте ці останні "разом з полонізмами" своєрідно забарвлюють "слов'янську мову Південної Русі", а також "інколи" дозволяють розпізнати у відповідних працях "південноруські, а не власне західноруські твори"³.

Коли не брати до уваги застарілу термінологію, то О.І.Соболевський тут навіть ближчий до визнання існування вже в кінці XVI ст. етнічно забарвленої версії української літературної мови, ніж деякі сучасні мовознавці, котрі наголошують на існуванні під назвою "простої мови" лише білорусько-українського "койне" – термінологічного варіанта "західноруської мови" (Н.І.Толстой, Л.Л.Гульмецька, О.А.Алексеев та ін.)⁴. Справді, розрізнити українські та бі-

лоруські тексти ділової писемності за мовою буває важко, інколи не спрацьовують й інші критерії⁵. Між тим питання значно прояснюється, коли підійти до справи з іншого боку. Але для цього слід, по-перше, приєднатися до думки В.В.Виноградова про "якісно відмінний зміст" поняття "літературна мова" стосовно давніх періодів і сучасного стану відповідних національних літературних мов⁶, а виходячи з неї, не брати до уваги (або, в усякому разі, не застосовувати суворо) сучасні критерії такої мови, як суспільна обов'язковість, кодифікованість, поліфункціональність, стилістична диференційованість⁷. Ось тепер ми й отримуємо можливість застосувати поняття "літературної мови" в розумінні скоріше прагматичному – з погляду на функцію її стосовно літератури.

Коли існування в кінці XVI ст. власне української (в загальній історико-літературній перспективі – староукраїнської) літератури можна вважати за аксіому⁸, то з цього випливає тогочасне існування її мовної форми, тобто літературної мови. Вона ж розпадалася тоді на три компоненти, що відповідають визначеній О.І.Соболевським структурі – це церковнослов'янська мова, головним чином, в її давньоукраїнському ізводі; українська ділова мова тих часів; польська мова (практично теж з українською домішкою). До цього можна було б додати й латинську мову, вживану в найдавніших поетиках і, згодом, у шкільних версифікаційних вправах⁹. Тексти князя Андрія Курбського, створені в Україні, яскраво відбивають його сприймання кожного з названих О.І.Соболевським компонентів.

А почати з церковнослов'янського. Чи справді пропаганда його в Україні князем Андрієм Курбським негативно впливала на процес розвитку вітчизняної літературної мови? Фактів тут немає, їх заступають гіпотези, хоч і доволі вірогідні. Йдеться, по-перше, про один із епізодів друкарської діяльності Івана Федоровича і Петра Мстиславця у великого гетьмана Литовського Грігорія Ходкевича. Заснувавши друкарню в містечку Заблудові, на південь від Білостока, Ходкевич спочатку мав намір, як сам він пише в передмові до виданого тут "Євангелія учительного" (1569), "выразумьнія ради простых людей преложити на простую молву" цю книгу, але його переконали цього не робити: "И совещаша ми люди мудрые в том писмь, иже прекладаніем з давных пословиц на новые помылка чи-

нитися немалая, якоже и нынь обрътается в книгах новаго перевода". Я.Д.Ісаєвич, коментуючи цю фразу передмови Ходкевича, приймає думку білоруського книгознавця У.Пічети, що серед отих "людей мудрих" міг бути й князь Андрій Курбський¹⁰. Але ж це лише припущення, і тільки здогадкою є твердження І.І.Огієнка про вплив його на князя Острозького у питанні вибору мови перекладів для "Острозької Біблії". До речі, в ранішій розвідці І.І.Огієнка цілком слушно зауважував: "Можливо, що до церковнослов'янської мови заохочували князя Костянтина й московські емігранти, що тоді перебували на Волині, але тільки заохочували, бо ж, як знаємо, Костянтин рано, ще на початку 60-х років XVI ст., почав уже шукати добрі церковнослов'янські тексти..."¹¹ Проте згадані припущення ґрунтуються на факті реальному: князь Андрій дійсно був переконаний, що у богословських творах і перекладах слід користуватися церковнослов'янською мовою, при чому, за тонким спостереженням О.І.Соболевського, "погане розуміння цієї мови сучасниками Курбського в Південній Русі не тільки не заважало йому вживати цю мову, але ніби заохочувало"¹². Справа в тому, що пропаганда церковнослов'янської мови в сфері християнської книжності була для князя Андрія важливим аспектом боротьби за православ'я в Україні.

Взагалі ж, трохи дивно, що І.І.Огієнка, на час написання "Історії української літературної мови" бувши вже церковним ієрархом, не прийняв до уваги конфесійний контекст питання про мову Св. Письма і богословських писань. Адже той же Грігорій Ходкевич пояснив у іншій передмові, чим небезпечна "помылка... немалая" у друкованій біблійній книзі: через помилки "єресі примножуються"¹³. Йдеться насамперед про протестантизм, тоді дуже поширений в Речі Посполитій, при чому реформатори вели активну пропаганду і серед православних, у тому числі й виданнями богословських книг. В тих умовах видання "Острозької Біблії" "простою мовою" відповідало б однієї з головних вимог Реформації та призвело би до ще швидшого ополчення освіченої верстви українців. Ось приклад. У листі 1579 р. до волинського шляхтича Кодіана Чаплича князь Андрій засуджує его за критику "со жарты и шутками, паразитски", за бенкетним столом, православної церкви та її догматики, з наведенням і аргументації "інославних", тобто протестантів. Як зазначає М.С.Грушевський.

"внуки Кадьяна стають визначними представниками унітарства"¹⁴ їх нащадки, зрозуміло, вже католиками.

Таким чином, навіть коли діяльність Курбського і стримування проникненню явищ живої мови до перекладів Св. Письма і богословських творів, то тут його інтенції співпали з волею більшості тогочасної православної інтелігенції й таких меценатів православної української культури, як князь Костянтин Острозький. Безперечно необхідна і безперечно прогресивна в загальній історичній перспективі, справа наближення літературної мови до живих говірок українців ніби робила тоді тактичний відступ, щоби уможливити досягнення у майбутньому вже стратегічної перемоги: адже саме православ'я, зміцненню авторитету якого немало посприяло видання "Острозької Біблії", дозволило українцям зберегти свій етнос і перетворити його в націю.

Водночас не можна недооцінювати й ширшого культурологічного аспекту мовно-конфесійної позиції князя Курбського, вдало визначеного російським богословом-емігрантом священиком. Георгієм Флоровським: "Його можна назвати скоріш за все візантійським гуманістом... У Курбського було живе почуття сучасності. Він прагнув творчого оновлення отецьких передань, оживлення й продовження візантійських традицій. У нього відчувається цілісний релігійно-культурний ідеал, і це був ідеал словено-грецької православної культури..."¹⁵ Московський емігрант, таким чином, виступає тут як попередник і один з натхненників Памво Беринди, Захарії Копистенської, Іова Борецького. Мова про грецьку релігійно-культурну орієнтацію, якої українська православна культура притримувалася до реформ Петра Могилі.

Цікаво, що посмішкою долі князь Андрій вступив у певну особисту конфронтацію з одним із своїх, сказати б, ідеологічних противників у питанні про мову перекладів Св.Письма. Йдеться про безсумнівного українського протестанта волинського шляхтича Валентина Негалевського, котрий закінчив 1581 року переклад Нового заповіту "з полского язика на речь рускую". Пошук слідів Валентина Негалевського в документах його епохи, вивів О.А.Назаревського на акти "вряду кгородского кремьянецкого", в яких він постає як "приятель" і

довірена особа шляхтянки Настасії Вороновецької у судовій справі про вбивство її чоловіка Петра людьми князя Андрія Курбського¹⁶.

Ще яскравішу особисту форму знайшло у князя Андрія ставлення його до використання українськими книжниками польської мови. Відомо, що він буквально вилаяв князя Костянтина Острозького, коли той, щоб прочитати присланий йому Курбським церковнослов'янський переклад тлумачень Іоана Злаатоуста, спроста наказав перекласти їх польською мовою: "Краще було б, коли б вашій милості книжка моя не сподобалася, краще б ваша милість наказали спалити її або віддати якомусь руському попові". Обурення князя-письменника викликав наказ вельможного читача перекласти "польською барбарією" саме православну церковну книгу. Ніщо в текстах його не вказує на те, що він виступав проти вживання польської мови в її природніших функціях, а також до застосування її у спілкуванні української та білоруської шляхти з поляками. Водночас цей епізод дозволяє реально оцінити те місце, що його полономовні твори займали в лектурі православного аристократа – навіть такого "стовпа православ'я", як вельможний князь-меценат.

І, нарешті, про сприймання й використання Курбським-письменником третього компонента української літературної мови кінця XVI ст. – так званої "простої мови" в її літературному вжитку. В.М.Перетц визначав її як "ту своєрідну мову освічених українців і білорусів, яка виникла і сформувалася на протязі XVI ст. і в кінці його стала загальноновизнаною для виразу богословської і наукової думки та взагалі понять і думок культурних верств південної і західної Русі"¹⁷. Найавторитетніший радянський історик української літературної мови П.П.Плющ, приймаючи це визначення, доповнює його за рахунок складу "простої мови" за походженням: "'Проста мова" була книжна мова, в якій у різному співвідношенні поєднувались українськими, давньоруськими елементами, полонізмами з латинізмами, церковнослов'янськими й білорусизмами"¹⁸. Обидві дефініції не виглядають доскональними: перша оминає питання власне лінгвістичної своєрідності, друга – проблему тієї мовної основи, на яку накладалися зазначені "ізми". Так або інакше, але світські тексти Курбського, написані в Україні (у першу чергу, листування та "Історія про великого князя Московського"), відповідають обом дефініціям, за єдиним виключен-

ням: згадану мовну основу її утворює, в ясякому разі в раніших писаннях, "московська літературна мова, тобто доволі штучна слов'янська" (О.І.Соболевський). Таким чином, йдеться про створення письменником-емігрантом певного структурного відповідника українському варіанту "простої мови".

Найгостріше питання дослідження мовної оболонки світських творів Курбського це їх "полонізми". Російський "давній" А.А.Цеханович у коментарі до сучасного видання "Історії про великого князя Московського" (далі – "Історія...") підкреслює, що вона "містить велику кількість полонізмів, відомих у побуті мешканців західноруських областей". Оскільки ж церковнослов'янська мова (її "московським варіантом" написано твір) "уникала будь-яких іншомовних запозичень", автор коментаря робить висновок, що "рясне включення полонізмів до тексту "Історії", викликане відомими історичними обставинами, надає стилю твору дещо макаронічний характер" ¹⁹.

Як на нашу думку, А.А.Цеханович перебільшує питому вагу церковнослов'янського мовного компонента в творі, і це засвідчує хоч б і такий його фрагмент: татарський цар "и пушки, и дѣла нѣкоторые, и кули потопил, и порохов, и верблюдов отбеже, и войско в войне оставил (бо три дни хотяще воевати, а два дни точию под градом стоял, и против третьяго дня побежал)" (с. 232). Що ж до "дещо макаронічного характеру", то він взагалі притаманний "простій мові", де перегукується з відповідними явищами ренесансних дискурсів Західної Європи, у тому числі й мови польської літератури до Яна Кохановського і Петра Скарги. До речі, в листуванні Курбський звертався до і до свідомого вживання макаронічного ренесансного стилю, в якому роль засобу інтелектуалізації та водночас певного мовного "очуднення" виконували латинізми, наприклад: "В такову дерзость и ступитию начальниці христіанскіе внидоша..." В "Історії..." відповідну функцію виконують слова, що їх російські дослідники традиційно називають "полонізмами". Але чи про полонізми йдеться?

У спеціальному дослідженні стилю письменника Д.С.Лихачов відзначає в його творах "поступове засвоєння ним польської державної соціально-політичної і технічної термінології. Він вживає її й тому, що встиг уже до неї звикнути, і тому, що вона зрозуміліша його чита-

чам у Польсько-Литовській державі". При цьому Курбський "такою вже мірою вважав уже московську термінологію чужою собі, що казав про неї як про сторонню: "велицые гордые паны, по их языку боярове" – це він пише про боярів, до котрих колись належав і сам"²⁰. Д.С.Лихачов торкається надзвичайно цікавого для нас аспекту мовної форми творів Курбського. З його спостережень випливає, що змінивши свою державну орієнтацію, князь-емігрант, сучасною мовою, посягав уже і на такий важливий компонент власної етнічної ідентичності, як мова²¹. Не думаю, щоб таке стало можливим за якийсь десяток років еміграції. Більш обгрунтованою виглядає думка Г.Флоровського, за якою Курбський і "за кордоном залишився несхиляним московитіном і філелліном, хоч як би мало не любив він сучасну Москву і хоч як би багато не працював над західними і латинськими книжками"²².

Тоді як пояснити помічені Д.С.Лихачовим вирази? Мабуть, як явища нарративного дискурсу, котрі, за Р.Бартом, виконують в оповіді фатичну функцію, "що дозволяє підтримувати контакт між оповідачем та його адресатом"²³. Курбський, уважний читач і перекладач Іоана Златоуста, наслідуючи тут славнозвісному християнському риторові, переносить до свого взагалі поліжанрового твору принципи побудови античної діатриби. У художньому світі "Історії..." він конструє собі не стільки читача, як слухача своєї оповіді, постійно звертається до нього, ніби повторюючи його питання і спостерігаючи за його (або їх) реакцію: "Приклони же уже уши и слушай со прильжанием!" (с. 226); "Но что дивитесь, здь живущие издавна под свободами християнских кролей...?" (с. 371); "Християнский, речешь, царь? И еще православный, -- отвечаю ти: християнов губиль и от православныхъ человекъ рожденныхъ..." (с. 394) та ін. Саме на цього уявного читача розраховані й пояснення, як те або інше поняття передається російською мовою, "по ихъ языку" – їх, тобто персонажів оповіді. Перед нами постають два питання: ким є той читач, він же слухач і співрозмовник оповідача, і що то за слова, до яких наводяться російські паралелі?

Відповідь на перше питання не є складною. Вже кілька генерацій істориків повторюють здогадку, що "Історію..." "було написано в 1573 р., під час безкоролев'я в Речі Посполитій (1572-1573), з метою

дискредитувати російського царя як претендента на польську корону у Великому князівстві Литовському" ²⁴. У свою чергу, Д.С.Лихачов вважає за мету цього твору "бажання зберегти позу шляхетності перед своїми новими читачами". Нагадавши, що в перших рядках "Історії..." автор посилається на запитання стосовно Грозного, скероване до нього "светлыми мужами", вчений продовжує: "Запитувати отак могли тільки "светлые мужи", що спілкувалися з ним у Литві. Отже, писав він свою "Історію" для них же" ²⁵. З цим можна погодитися, виходячи з вищенаведеної здогадки та увазі оповідача "Історії..." до військової справи і державної політики, з цих "светлых мужей" можемо спокійно викреслити духовних осіб. Уявні слухачі князя Андрія – це його рівня, "велицые гордые паны" Великого князівства Литовського, українські аристократи, на той час ще всі православні, як от князі Острозький, Корецький, Вишневецький, Четвертинський.

Слова ж, що коментуються для них через наведення екзотичних московських еквівалентів – це почасти справді полонізми, але, головним чином, такі, що вже, мабуть, і не сприймалися українцями в кінці як специфічно польські. Мова про вже згадане "пан", а також "рог" у значенні 'фланг': "правый рогъ, а по ихъ – правая рука" (с. 238). У двох інших випадках Курбський коментує і перекладає в такий спосіб церковнослов'янські слова "стремнина" (у значенні 'високе місце') і "знамение" ('знак', 'знамення') і робить це з такою ж метою, що і Памво Беринда через півстоліття у "Лексиконі словенороському" ²⁶, – бо не переконаний, що українському читачеві ці слова зрозумілі. Але найцікавіша, мабуть, така реалізація того ж прийому: "с валным гуфомъ, або з множеством воевъ" (с. 238). Знято або випущено пояснення "по ихъ языку" (або "по ихъ"), то ж виникає враження самодостатньої словесної гри з мовними елементами різного походження, при цьому вже слов'яно-російський вираз опиняється в найближчому оточенні української "простої мови". Можна зробити висновок, що взагалі цей прийом виступає як своєрідна реалізація гуманістичного принципу макаронічної мови, як його певна стилістична квінтесенція.

Що ж до полонізмів, то стосовно ранніх етапів формування української та білоруської мов питання про їх сутність, обсяг використання та функції залишається дискусійним ²⁷. Походження полонізмів (або слів, що мають паралелі в польській лексиці, як

наприклад, "мьсто") в текстах Курбського слід розглядати конкретно-історично, виходячи з їх присутності у "простій мові" та сприймання їх її носіями.

Таким чином, тексти князя Андрія Курбського дозволяють з незвичної позиції, неначе "з боку", зазирнути до того казана, де в кінці XVI ст. почала "випік'ячуватись" українська літературна мова, зовсім ще не подібна до теперешніх її варіантів. Це дало можливість переконатися, що українські магнати тих часів не володіли найбільш консервативним компонентом тогочасної літературної мови, а саме церковнослов'янським, віддаючи перевагу "простій мові" і навіть полщизні. Ця обставина, зокрема, пояснює, чому й пізніше, в перші десятиріччя XVII ст., коли книги продовжували друкуватися на гроші вельможних меценатів, присвяти писалися обов'язково "простою мовою". Наведені нами спостереження дозволяють також наголосити на доцільності уважного і неупередженого вивчення внеску московських емігрантів у процес розвитку української літературної мови в кінці XVI ст.

¹Гладкий А.И., Цеханович А.А. Курбский Андрей Михайлович // Словарь книжников и книжности Древней Руси / Отв. ред. Д.С.Лихачев. – Л., 1988. – Вып. 2 (вторая половина XIV – XVI в.). – Ч. 1. – С. 499-500; ²Огієнко І. (Митрополит Іларіон). Історія української літературної мови. – К., 1995. – С. 103; ³Соболевский А.И. История русского литературного языка / Изд. подготовил А.А.Алексеев. – Л., 1980. – С. 89; ⁴Толстой Н.И. Взаимоотношение локальных типов древнеславянского языка позднего периода // Славянское языкознание. – М., 1963. – С. 245; Гумецкая Л.Л. Вопросы украинско-белорусских языковых связей древнего периода // Вопр. языкознания. – 1965. – № 2. Існування "спільної українсько-білоруської мови" визнає В.М.Русанівський, але датує її XIV-XV ст.: Русановский В.М. Структура украинского глагола. Автореф. докт. дис. – Киев, 1969. – С. 6; ⁵Див.: Алексеев А.А. Предисловие // Соболевский А.И. История русского литературного языка. – Л., 1980. – С. 9-10; ⁶Виноградов В.В. Вопросы образования русского национального литературного языка // Вопр. языкознания. – 1956. – № 1. – С. 7; ⁷Див., зокрема: Boeck W., Fleckenstein Ch., Freydank D. Geschichte der russischer Literatursprache. – Leipzig, 1974. – S. 11-15; ⁸Хоч деякі питання розрізнення текстів на україно-білоруському та україно-польському пограниччі залишаються нез'ясованими. Див. : Росовецький С.К. Українська література XVI-XVIII ст. та інші слов'янські літератури // Рад. літературознавст-

во. – 1986. – № 7. – С. 69-70; ⁹Популярна тепер примусова "українізація" польських письменників Себастьяне Кльовновича і Павла Ожеховського та італійського поета Павла Русина не є науково обгрунтованою. Проте вже стосовно XVII ст. існування згаданої чотирикомпонентної структури української літературної мови стає безперечним. Див. відбиття її в антології: Українська література XVII ст. / Вст. ст., упорядк. і прим. В.І.Крекотня. – К., 1987; ¹⁰Ісаєвич Я.Д. Першодрукар Іван Федоров і виникнення друкарства на Україні. – Л., 1983. – С. 41; ¹¹Огієнко І.І. Українська церква. Нариси з історії української православної церкви : У 2 т. – Т. 1-2. – К., 1993. – С. 141; ¹²Соболевский А.И. Вказ. пр. – С. 82-83; ¹³Цит. за : Щепкина М.В. Переводы предисловий и послесловий первопечатных книг // У истоков русского книгопечатания. – М., 1959. – С. 230; ¹⁴Грушевський М. Історія української літератури : В 6 т., 9 кн. – К., 1994. – Т. 5. – Кн. 2. – К., 1995. – Т. 6. – С. 41; ¹⁵Фроловский Г. Пути русского богословия. – Париж, 1983. – С. 32-33; ¹⁶Назаревський А.А. Язык Евангелия 1581 года в переводе В.Негалева // Оттиск из Университетских известий. – К., 1911. – С. 17; ¹⁷Перетц В.Н. Исследования и материалы по истории старинной украинской литературы XVI-XVIII веков. – Л., 1929. – Т. III. – С. 22. Використовуємо переклад у кн.: Плющ П.П. Історія української літературної мови. – К., 1971. – С. 155; ¹⁸Там само; ¹⁹Андрей Курбский. История о великом князе Московском / Подгот. текста и коммент. А.А.Цехановича, пер. А.А.Алексеева // Памятники литературы Древней Руси. Вторая половина XVI века. – М., 1986. – С. 606. У подальшому викладі сторінки цього видання позначаємо в тексті; ²⁰Лихачев Д.С. Стиль произведений Грозного и стиль произведений Курбского (царь и "государев изменник") // Переписка Ивана Грозного с Андреем Курбским. – М., 1981. – С. 206; ²¹Див., напр. : Гатчинсон Д., Сміт Е.Д. Що таке етнічність // Націоналізм: Антологія / О.Проценко, В.Лісовий. – К., 2000. – С. 471; ²²Фроловский Г. Вказ. пр. – С. 35; ²³Барт Р. Введение в структурный анализ повествовательных текстов / Пер. с франц. Г.К.Косикова // Зарубежная эстетика и теория литературы XIX-XX вв. Трактаты, статьи, эссе / Сост., общ. ред. Г.К.Косикова. – М., 1987. – С. 399; ²⁴Гладкий А.И., Цеханович А.А. Вказ. пр. – С. 497; ²⁵Лихачев Д.С. Вказ. пр. – С. 206; ²⁶Лексикон словеноросский Памви Беринди / Підгот. тексту і вступ. ст. В.В.Німчука. – Киев, 1961. – С. 44, 122; ²⁷Див. огляд літератури питання : Филін Ф.П. Происхождение русско-украинского и белорусского языков. Историко-диалектологический очерк. – Л., 1972. – С. 621-624.

Сучасні концепції теорії слов'янських мов

Шевченко Л.І.	
Теоретичні проблеми сучасного мовознавства: пошук дослідницьких парадигм	5
Передрієнко В.А.	
Формування і розвиток української мови у контексті історії національної культури	14
Шулінова Л.В.	
Аспекти ідіостилістичного аналізу	25

Актуальні питання фонетики слов'янських мов на сучасному етапі

Видайчук Т.Л.	
З історії формування фонетичного принципу сучасного українського правопису	34
Багмут А.Й.	
Тенденція до втрати подовжених приголосних в українському літературному мовленні	44
Дудник З.В., Бобкова Т.В.	
Фонетичний аналіз у співвідношенні когнітивно зумовленого і об'єктивно даного	49

Закономірності еволюції лексики слов'янських мов

Горобець В.Й.	
Історична перспектива лексики української літературної мови (з історії українсько-західнослов'янських зв'язків у сфері дипломатики)	58
Росовецький С.К.	
Мовна ситуація України кінця XVI століття у дзеркалі текстів князя Андрія Курбського	67
Снітко О.С.	
Образні еталони негативної оцінки у контексті проблеми "етнос і мова"	79
Дядищева-Росовецька Ю.Б.	
Епізод із мовотворчої діяльності Тараса Шевченка: "мітла" на позначення комети	85

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

СЛОВ'ЯНСЬКІ МОВИ І СУЧАСНИЙ СВІТ

**Рекомендовано Вченою радою
філологічного факультету
28 листопада 2000 року**

**Київ
Видавничо-поліграфічний центр
"Київський університет"
2000**